

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ОДЕСЬКА НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ ХАРЧОВИХ
ТЕХНОЛОГІЙ

КАФЕДРА ЕКОНОМІКИ ПРОМИСЛОВOSTI

ЕКОНОМІКА ЯК СОЦІАЛЬНА,
ПОВЕДІНКОВА НАВЧАЛЬНА
ТА НАУКОВА ДИСЦИПЛІНА

Матеріали наукового колоквиуму
за міжнародною участю
20 травня 2016 року

Одеса
Фенікс
2016

УДК 330(063)
ББК 65я43
Е 457

Е 457 **Економіка як соціальна, поведінкова навчальна та наукова дисципліна:** матер. наук. колоков. за міжнар. участю (м. Одеса, 20 травня 2016 р.) / кафедра економіки промисловості Одеської націон. акад. харчових технологій. – Одеса : Фенікс, 2016. – 30 с.

ISBN 978-966-928-081-7

У збірнику подано тези доповідей наукового колоквиуму. В них визначено статус економіки як соціальної, поведінкової навчальної та наукової дисципліни, розкрито її дослідницьке поле, зв'язок з просторологією та менеджментом, охарактеризовано адаптивність як функціональну властивість економічних систем.

Для професорсько-викладацького складу, докторантів, аспірантів та студентів економічних спеціальностей та фахівців галузі харчової промисловості.

УДК 330(063)
ББК 65я43

ISBN 978-966-928-081-7

© Одеська національна академія
харчових технологій, 2016
© Оформлення ПП «Фенікс», 2016

Касян С. Я.

*к.е.н., доцент кафедри маркетингу
Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара*

МІЖДИСЦИПЛІНАРНІ ТРЕНДИ У ВИКЛАДАННІ СОЦІАЛЬНО-ПОВЕДІНКОВИХ СКЛАДОВИХ ЕКОНОМІКИ: ЗНАЧУЩІСТЬ ЕНЕРГОЗБЕРЕЖЕННЯ

Дослідження сучасних суспільних процесів поряд із аналізуванням господарчих і ринкових явищ є можливе на основі відповідних наукових процедур та практичних інструментів, що є в арсеналі освітньо-наукової дисципліни «Економіка». Поведінка сучасних свідомих споживачів на ринках товарів і послуг України й світу характеризується значним впливом інформатизації, соціалізації та міжкультурною комунікаційною взаємодією.

Зауважимо, що міждисциплінарна університетська освіта на базі формування економічної свідомості дозволяє повною мірою використовувати внутрішній потенціал особистості. Це сприяє пристосуванню до економічних, наукових та культурних змін у ході суспільно-економічного розвитку. Метою міждисциплінарного сучасного економічного навчання може бути обмін поглядами, дискусія та презентація результатів досліджень, що стосуються стратегічного вибору суб'єктів ринкових відносин в умовах невизначеності. У цьому зв'язку слід формувати стратегічне управління економічними знаннями, що впливає на величину стратегічного суспільного потенціалу економічних агентів.

Міждисциплінарні аспекти викладання наук про суспільство, економіку успішно обговорювалися під час роботи круглого столу «Суспільна місія класичного університету: історія, сучасність, перспективи», що був нещодавно проведений у Харківському національному університеті імені В. Н. Каразіна. Дійсно, зараз є великим значення класичного університету в суспільному житті, функціонуванні міста, окремого індивіда [2]. Університетська освіта з економіки у міждисциплінарному поєднанні з вивченням дисциплін психологічної, інформаційної спрямованості, використання альтернативних джерел енергії дозволить сформувати достовірні, глибокі і об'єктивні знання про поведінку індивідів у суспільствах різного типу.

О. Павлов досліджує галузевий, міжгалузевий та мультидисциплінарний наукові підходи до розуміння економіки агропродовольчої сфери. Дослідник справедливо підкреслює доцільність застосування аналітичних інструментів із широкого спектру дисциплін [5, с. 12]. Нау-

4. Gajendra, Babu M.K. Alternative Transportation Fuels / M.K. Gajendra Babu, K.A. Subramanian. – CRC PressTaylor & Francis Group, 2013. – 434 p.
5. James, T. Bartis. Alternative Fuels for Military Applications / T. Bartis James, Van Bibber Lawrence. RAND Corporation. – Santa Monica, 2011. – 104 p.
6. Joe, H. Scott. Examining alternative fuel management strategies and the relative contribution of National Forest System land to wildfire risk to adjacent homes – A pilot assessment on the Sierra National Forest, California, USA / H. Scott Joe, P. Thompson Matthew, W. Julie // Forest Ecology and Management. – 2016. – № 362. – P. 29–37.

Павлов О.І.

*д.е.н., професор, завідувач кафедри економіки промисловості
Одеська національна академія харчових технологій*

ДОСЛІДНИЦЬКЕ ПОЛЕ ЕКОНОМІКИ ЯК НАУКОВОЇ ДИСЦИПЛІНИ

З формуванням ноосферної цивілізації все більш помітну роль у суспільному реформуванні відіграє наука, яка перетворюється на творчу рушійну силу соціального прогресу. Це відбувається завдяки здійсненню «інтелектуальної творчої діяльності, спрямованої на одержання нових знань та пошук шляхів їх застосування, основними видами якої є фундаментальні та прикладні наукові дослідження... в результаті чого виробляється наукова (науково-технічна продукція, призначена для реалізації»[1].

Особливе місце у виконанні зазначеної місії науки належить економіці, на яку в усі часи покладалася відповідальність за стан суспільного буття.

Проте, як зазначає М. Фрідмен, мало що змінилося в основних проблемах, що привертають увагу економістів: ці проблеми по суті ті ж самі, якими займався А. Сміт. Більш того, не відбулося разючих змін в нашому розумінні цих проблем [2, с. 37]. Наполягаючи на подібності економічної системи, як предмету вивчення науки економіки, фізичним системам, що вивчаються в рамках природознавства, Р. Л. Хейлбронер виявив великий контраст між ними: революцію у фундаментальному розділі фізики й лише незначні змінені уявлення про систему суспільної праці як основи ринкової економіки [3, с. 50].

Такий стан сучасної економічної науки Г. Клейнер пояснює наявністю важливих розломів, що заважають її дефрагментації, які проходять за наступними лініями [4, с. 61]:

– методологічною фрагментацією (розрив між неокласичною, інституціональною, еволюційною парадигмами);

– предметно-рівневою фрагментацією (розрив передусім між макро- та мікроекономікою, кожна з яких має свій предмет, метод, ментальні та інструментальні конструкції);

– концептуально-емпіричною фрагментацією (розрив між економічною теорією, рішеннями та практикою).

В основі фрагментарності економіки, не набуття нею належної єдності лежать причини як об'єктивного, так і суб'єктивного характеру. Перші – пов'язані з тим, що економіка, з одного боку, як фундаментальна наука, описує та пояснює сукупність різноманітних структурних елементів, зв'язків та відносин, що відтворюють на кожному з етапів суспільного розвитку певний рівень засвоєння людським розумом процесів, які відбуваються в соціо-, біо- та техносфері, а з іншого боку, як емпірична наука вона має справу з різноманітними фактами суспільного та господарського життя. Причини суб'єктивного характеру перебувають у площині адміністративно-організаційних рішень владних структур, які не завжди є корисними для розвитку економічної науки. Прикладом саме такого підходу до економіки є Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження переліку галузей знань і спеціальностей, за якими здійснюється підготовка здобувачів вищої освіти» [5]. Згідно з цим документом, економіку разом з політологією, соціологією, психологією, міжнародними економічними відносинами і міжнародними відносинами віднесено до соціальної та поведінкової галузі знань. Зроблено дану ідентифікацію та класифікацію без будь-якого концептуального обґрунтування, що породжує ситуацію теоретичного та методологічного хаосу та анархізму щодо розуміння сутності та предмету економіки як навчальної та наукової дисципліни. В результаті цього залишаються без відповіді питання про її фундаментальне та прикладне значення, рівневу, галузеву та функціональну приналежність економічних знань.

Не заперечуючи статусу економіки як соціальної та поведінкової навчальної та наукової дисципліни, зазначимо, що вказана урядова постанова, що прийнята за натхненням й на європейський манер, містить суттєві вади, головна з яких – віддалення й навіть відрив економіки від «материнського начала» – системи господарювання. Орієнтація на образ економічного знання та мислення, постать економіста, що відсторонені та відособлені від процесу господарювання, «секретів» створення прибутку, формування рентабельності та економічної ефективності виробництва, факторів встановлення та порушення економічної рівноваги, сталого розвитку економічних систем, умов їх адаптації до мінливо-

го внутрішнього стану та непередбачуваності зовнішнього середовища, є такими, що суперечать сутності економічної науки та її предмету.

Інша вада наведеної урядової класифікації галузей знань – це дискретність розвитку «облікових» дисциплін, менеджменту та маркетингу та економіки як їх ядра. Віднесення обліку і оподаткування; фінансів, банківської справи та страхування; підприємництва, торгівлі та біржової діяльності до галузі знань «управління та адміністрування» позбавляє їх фундаментальності та суперечить синкретичності економіки як науки та мистецтва управління.

Все це разом підвищує наукову актуальність та практичну значущість питання щодо визначення дослідницького поля економічної науки. Складність розв'язання цього наукового завдання обумовлена дискретним характером самого дослідницького простору, з огляду на його змістове, об'єктне, суб'єктне та адресатне наповнення.

Ключовим тут є питання про співвідношення фундаментальної економіки та прикладної (практичної) економіки. Його розв'язання залежить від розмежування функцій економіста-дослідника та економіста-практика з функціями державних посадовців та власників компаній, відповідальних за прийняття політико-управлінських та господарських рішень. Красномовно з цього приводу свого часу висловився Дж. М. Кейнс: «люди-практики, які вважають себе абсолютно несхильними до інтелектуальних впливів, є рабами якого-небудь економіста минулого. Божевільні, що стоять при владі, які чують голоси з неба, витягують свої навіжені ідеї з творінь якогось академічного писаки, що складав їх кілька років тому» [6, с. 458].

Продовжуючи лінію Дж. М. Кейнса, наведемо з цього приводу думки А. Чухно [7, с. 14] про роль економічної теорії як фундаментальної науки, що розкриває закони, які управляють розвитком виробництва, розподілу, обміну та споживання. Саме тому вона й є методологічною основою усієї системи економічних наук. Це положення, на наше переконання, актуальне й для суб'єктів господарювання: економіст має бути почутий ними, владою, споживачем. Тим самим будуть подолані відповідні бар'єри й економічна теорія «підє» у життя.

Отже, центральною віссю економічних досліджень є розкриття фундаментального значення процесу суспільного відтворення, включаючи усі його фази. А це потребує певного занурення в економіку як спосіб життєдіяльності, пов'язаний з веденням господарства. Як небезпідставно вважає Ю. Осіпов [8, с. 90–91, 94–95], економіка – це складний суспільний обмінно-оціночний процес. В економіці немає нічого

просто фактичного, просто ясного, просто безпосереднього. Що-небудь зрозуміти в економіці (не в економічному взагалі господарстві, а саме в економіці, в чистій, так би мовити, економіці) неможливо. Економіці як процесу притаманна трансцендентальність. Дослідник, як і економічний агент, має справу з ірраціональним результатом взаємодії економіки з усім світом.

Інший аспект дослідницького поля економіки перебуває у площині взаємозв'язку економіки та природи, а через нього трансформується у дослідницьку проблему сталого розвитку. Розв'язання цієї світоглядної та практичної проблеми актуалізує питання про основоположну роль матеріального та ідеального в економічному бутті, цивілізаційному розвитку людства. В цьому сенсі справжній економіст має бути не тільки економістом, а й математиком, філософом та істориком. Це зумовлено розширенням меж того, що називається економічним, та визначення в міждисциплінарному синтезі ролі економічної науки. Тим самим розширюється й поле символічного виробництва (інтелектуального, художнього тощо) за П. Бурдьє [9], в якому відбувається конкуренція між різними виробниками наукової продукції – нового знання.

З огляду на це дослідницьке поле економіки постає як поле риторики («економіка мови»), «симулякрів» (копія, що не має оригіналу) – атрибуту нової реальності, яка не містить субстанціональної основи і сприймається як текст. Переміщення товару зі світу матеріального буття в текст наділяє його властивостями знаку, що являє певну цінність сам по собі. Незважаючи на те, що споживча вартість товару-симулякру створюється не на виробництві, а в процесі маркетингової діяльності, цей різновид товару на ринку постмодерну володіє певними перевагами перед деякими реальними товарами [10].

Виходу за традиційне розуміння знання сприяє концепція трьох світів К. Поппера [11, с. 40], який розрізняв такі сфери життя:

- фізичний світ (світ фізичних об'єктів або станів);
- світ свідомості (світ людської суб'єктивності, духовний світ людини, світ ментальності та емоцій);
- світ об'єктивного змісту мислення (світ ідей, теорій, аргументів, смислів, логічних відношень).

Аналіз дослідницького поля сучасної економічної науки свідчить про його тематичний та методологічний плюралізм, в світлі якого ця наукова дисципліна виглядає більше соціальною, ніж поведінковою.

Посилення міждисциплінарних зв'язків економічної науки перекоонує у розширенні її дослідницьких меж як дисципліни, що належить до галузі знань соціальних та поведінкових наук.

Література

1. Про наукову і науково-технічну діяльність: Закон України від 26 листопада 2015 р. № 848-VIII в ред. від 1 вересня 2016 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/848-19>
2. The Economic Journal. – 1991. – V. 101. – № 404. – Р. 32–48.
3. THESIS: теория и история экономических и социальных институтов и систем. – Т. 1. – Зима 1993. – М.: Начало-Пресс. – С. 46–62.
4. Клейнер Г. Б. Прикосновение к «невидимой руке» (О книге А. М. Когана «Макрорегулирование высокоразвитого рынка: «невидимая рука», конкуренция, потребности системы») / Г. Б. Клейнер // Деньги и кредит. – 2007. – № 6. – С. 61–64.
5. Про затвердження переліку галузей знань і спеціальностей, за якими здійснюється підготовка здобувачів вищої освіти: Постанова Кабінету Міністрів України від 29 квітня 2015 р. № 266 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.kmu.gov.ua/control/uk/cardnpd?docid=248149695>
6. Кейнс Дж. М. Общая теория занятости, процента и денег / Дж. М. Кейнс. – М.: Прогресс, 1978. – 494 с.
7. Чухно А. Актуальні проблеми розвитку економічної теорії на сучасному етапі / А. Чухно // Економіка України. – 2009. – № 4 (561). – С. 14–28.
8. Осипов Ю. М. Курс философии хозяйства / Ю. М. Осипов. – М.: Экономистъ, 2005. – 320 с.
9. Бурдье П. Поле науки [Електронний ресурс] / П. Бурдье. – Режим доступа: <http://bourdeu.name/content/burde-pole-nauk>
10. Бодрийяр Ж. К критике политической экономии знака / Ж. Бодрийяр. – М.: Академический проспект, 2007. – 335 с.
11. Popper K. Self and Its Brain / K. Popper J. Eccles. – Springer International, 1977. – 596 p.

Самофатова В.А.

*к.е.н., доцент кафедри економіки промисловості
Одеська національна академія харчових технологій*

МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ СТАЛОГО РОЗВИТКУ АГРОПРОДОВОЛЬЧОЇ СФЕРИ

Глобальні проблеми людства, його подальшого існування та розвитку обумовили концентрацію зусиль світової спільноти на вирішенні питань сталого розвитку. Розвиток властивий усім системам, а статус «сталий» вони отримують за бажання людини подовжити їх існування.

Концепція сталого розвитку (sustainable development) є продовженням концепції ноосфери, сформульованої академіком В. Вернадським, ще в першій половині ХХ ст. Її сутність полягає в обов'язковій узгодженості економічного, екологічного та людського розвитку. Для того, щоб якість і безпека життя людей, не зменшувалась для майбутніх поколінь, не погіршувався стан довкілля та відбувався соціальний прогрес, який

враховує потреби кожної людини. Оскільки природа і природні ресурси є основою життєдіяльності людини, їхнє виснаження та деградація за існуючих економічних відносин негативно відображаються на соціальних відносинах, структурі виробництва та споживання.

Формування нової моделі розвитку цивілізації на засадах сталості базується на принципах збалансованого функціонування трьох складових: економічної – забезпечення збалансованого з екологічними і соціальними вимогами ефективного розвитку виробництва; екологічної – відновлення та збереження стану природного середовища, що не шкодить здоров'ю людини і природним екосистемам; соціальної – поліпшення умов життєдіяльності і відтворення населення, підвищення його матеріального забезпечення та якості життя.

Агропродовольча сфера є складною мультикомпонентною системою і є у світі одним з найбільших споживачів природних ресурсів та основним джерелом забезпечення розвитку суспільства. За визначенням О. Павлова, агропродовольча сфера – це не тільки певний сектор економіки, який об'єднує галузі та види економічної діяльності, що включені в єдиний технологічний цикл виробництва і просування на ринок сільськогосподарської продукції та продуктів харчування, а й природне та соціальне просторове сільсько-міське сполучене утворення [1, с. 7]. Агропродовольча сфера як система характеризується низкою властивостей, до яких відносяться: цілісність, динамічність, ієрархічність та відкритість. Цілісність агропродовольчої сфери виявляється у тому, що вона є складною соціо-еколого-економічною системою, що поєднує велику кількість взаємопов'язаних і взаємодіючих елементів. Слабка взаємодія між зазначеними елементами призводить до деструктивних змін у функціонуванні агропродовольчої сфери в цілому та невиконанні нею своїх функцій. Динамічність агропродовольчої сфери визначається тим, що її структура, мета і зв'язки між елементами розвиваються у часі. Ієрархічність агропродовольчої сфери полягає у тому, що вона залежить від систем управління різного рівня – від загальнодержавного до місцевого. Суттєвою є обставина, що виробництво кінцевої продукції кожного виду здійснюється за унікальними і багатограними ланцюгами, що ускладнюють управління агропродовольчою сферою. Відкритість агропродовольчої сфери розглядається як широкий спектр горизонтальних та вертикальних виробничих, інформаційних та інших зв'язків з зовнішнім середовищем

Для України як держави, орієнтованої на експорт сільськогосподарської продукції, із дуже вагомим сільськогосподарським виробничим потенціалом, прогноз розвитку світового сільськогосподарського

роботи вчених-економістів присвячені адаптації економічних суб'єктів до таких явищ, як глобалізація, світова економічна криза, зміна організаційної культури і стратегії підприємства. Цим проблемам присвячені роботи таких вчених-економістів, як: І. Єфременко, В. Рассадін, О. Страховий, С. Файбушевіч, Ю. Гусаров, С. Глаголев, А. Алабугін, Е. Галушко, С. Галушка, Н. Зябліцька, Е. Пастухова.

Проаналізувавши існуючі теоретичні концепції поняття «адаптація» можна зробити висновок про те, що цілісний підхід до даної проблеми в економічній теорії знаходиться на етапі розробки. Тому актуальним є розробка понятійного апарату даного напрямку економічної теорії, а також вивчення різних проявів адаптації в економіці для того, щоб виявляти причинно-наслідкові зв'язки і закономірності прояву адаптаційних механізмів [3].

З метою уточнення понятійного апарату пропонується розглядати не узагальнююче поняття «адаптація», а більш конкретне поняття «адаптація економічних систем» як цілеспрямований процес трансформації складних економічних систем через зміни їх параметрів, структури, зв'язків, елементів під впливом зовнішнього середовища або з метою впливу на зовнішнє середовище.

Адаптивність економічних систем – властивість систем визначати якість і напрямками процесів адаптації.

Будь-яка складна система, яка вступає в будь-яку взаємодію зі своїм середовищем, є адаптивною. Якщо в системі не відбуваються процеси адаптації, вона втрачає таку важливу характеристику систем, як цілісність і перестає бути системою як такої, а є набором окремих і залежних елементів, з яких в процесі подальшої адаптації утворюється нова складна система, але вже в новій якості.

Адаптивні економічні системи – системи, існування, функціонування і розвиток яких покладається на здатності економічної системи до адаптації, тобто процесів трансформації, що відбуваються в них і характеризуються властивістю адаптивності, яка ними придбана.

Література

1. Растринин Л.А. Адаптация сложных систем / Л.А. Растринин. – Рига: Зинатне, 1981. – 375 с.
2. Разумовский О.С. Адапционизм и бихевиористика в контексте проблем эволюционизма / О.С. Разумовский // Полигнозис. – 2003. – № 2. – С. 44–60.
3. Марковская Е.И. Теоретические и практические аспекты адаптации моделей поведения экономических субъектов / Е.И. Марковская // Вест. Балтийской педагогической академии. – 2013. – № 11. – С. 6–16.

Зміст

Касян С. Я. МІЖДИСЦИПЛІНАРНІ ТРЕНДИ У ВИКЛАДАННІ СОЦІАЛЬНО-ПОВЕДІНКОВИХ СКЛАДОВИХ ЕКОНОМІКИ: ЗНАЧУЩІСТЬ ЕНЕРГОЗБЕРЕЖЕННЯ.....	3
Лобочька Л.Л. АДАПТИВНІСТЬ І РОЗВИТОК ПІДПРИЄМСТВА.....	7
Ніценко В.С. Гавриш В.І. МЕНЕДЖМЕНТ АЛЬТЕРНАТИВНИХ ПАЛИВ ЯК НАВЧАЛЬНА ТА НАУКОВА ДИСЦИПЛІНА В СИСТЕМІ ЕКОНОМІЧНИХ НАУК.....	10
Павлов О.І. ДОСЛІДНИЦЬКЕ ПОЛЕ ЕКОНОМІКИ ЯК НАУКОВОЇ ДИСЦИПЛІНИ	14
Самофатова В.А. МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ СТАЛОГО РОЗВИТКУ АГРОПРОДОВОЛЬЧОЇ СФЕРИ. .	18
Стадницький Ю.І. ПРОСТОРОВІ АСПЕКТИ ЕФЕКТИВНОСТІ: ВСТУП ДО ПРОСТОРОЛОГІЇ.....	21
Фрум О.І. РОЗВИТОК ПІДХОДІВ ДО АДАПТАЦІЇ ЕКОНОМІЧНИХ СИСТЕМ.....	26

Наукове видання

**ЕКОНОМІКА ЯК СОЦІАЛЬНА,
ПОВЕДІНКОВА НАВЧАЛЬНА
ТА НАУКОВА ДИСЦИПЛІНА**

МАТЕРІАЛИ НАУКОВОГО КОЛОКВІУМУ
ЗА МІЖНАРОДНОЮ УЧАСТЮ
20 травня 2016 року

Друкується в авторській редакції. Відповідальність за інформацію,
викладену в публікаціях, несуть автори

Підписано до друку 17.11.2016 р. Формат 60x84/16.
Ум.-друк. арк. 1,74. Зам. № 1611-14. Тираж 50 прим.

Видано і віддруковано ПП «Фенікс»
(Свідощтво суб'єкта видавничої справи ДК № 1044 від 17.09.02).
Україна, м. Одеса, 65009, вул. Зоопаркова, 25.
Тел. (048) 7777-591.
e-mail: fenix-izd@ukr.net
www.law-books.od.ua